

Извј. Вељко МИЉАНОВИЋ

Резултати досадашње акције меринизације оваца у Црној Гори и проблеми у вези с тим

Меринизација оваца у нашој Републици у ширим размјерама почиње тек у 1958 години.

Овом акцијом у Црној Гори руководила је Републичка комисија за меринизацију оваца, преко општинских комисија. У овај рад наша научно истраживачка служба у сточарству није била укључена, јер она фактички није ни постајала у Републици у току овог периода. Ове комисије сачињавали су претставници народне власти, политичких организација, пољопривредни и ветеринарски стручњаци. Тежиште рада ових комисија у обје протекле године сводило се у набавци висококвалитетног мушког приплодног материјала, потребне опреме, оспособљавању кадрова, организацији вођења вјештачког осјемењавања оваца, док се знатно мање пажње поклањало осталим факторима који су од врло важног значаја за успјех меринизације код нас.

Планом је било предвиђено да се у Црној Гори у 1958 години осјемени 15.000, а у 1959 години 40.000 оваца. Реализација плана меринизације за ове двије године била је различита. Предвиђени број оваца за меринизацију од 15.000 грла у 1958 години премашен је за око 33%, наиме, осјемењено је око 20.000 оваца. У 1959 години ситуација је далеко гора. Од планираних 40.000 оваца које је требало меринизирати у прошлој години осјемењено је свега око 22.000 грла тако да је план меринизације подбацио за скоро 50%. Ради боље илустрације изнијећемо у следећој табели неке интересантне податке о меринизацији оваца у 1958 и 1959 години са терена 13 карактеристичних комуна, тј. оних од којих смо добили тражене податке на захтјев Републичке комисије за меринизацију оваца иако је ових било укупно 18.

Ред. бр.	НОО	Остварено 1958			1959				Цијена кошта. 1 мер. овце		% Плодности оваца	
		Укупно	Од тога		Планирано		Остварено		у 1958	у 1959	у 1958	у 1959
			Соц. сек.	Прив. сек.	Број оваца	Укупно	Од тога					
							Соц. сек.	Прив. с.				
1. Рожај	1000	600	400	2000	800	800	—	1000	—	65	90	
2. Градац	1060	371	689	3000	2478	407	2071	286	215	80	75	
3. Пљевља	2370	509	1861	3500	2832	477	2346	590	319	90	91	
4. Давилоград	200	260	—	500	—	—	—	500	—	92	—	
5. Колашин	290	104	195	200	—	—	—	900	—	54	—	
6. Б. Поље	480	—	480	3000	1466	390	1076	760	550	83	90	
7. Жабљак	790	450	340	2200	842	642	200	285	265	85	84	
8. Андријев	318	4	318	1500	550	100	450	930	600	90	82	
9. Улцињ	861	360	501	1500	360	360	—	600	550	80	83	
10. Шавник	1184	640	544	3000	1242	1185	57	349	268	90	85	
11. Плужине	2500	1140	1340	4500	3638	1814	1874	373	513	90	93	
12. Никшић	2193	1898	200	4000	2514	2254	260	850	550	90	99	
13. Иванград	1539	768	801	4000	930	320	610	679	363	85	85	
Укупно:	15375	7100	8275	33000	17693	8749	8944	—	—	—	—	

Из табеле се да закључити да је однос приватног и социјалистичког сектора скоро подједнако заступљен. Ако анализирамо овај моменат и имамо у виду чињеницу да је ионако мали социјалистички сектор био обавезан да своје цјелокупне запате оваца меринизира, изузимајући изразит шкарт грла, проистиче да је учешће одгајивача у односу на укупно бројне стање приватног сектора било незнатно за протекли период. Ово свједочи да је рад комисија за меринизацију на терену био слаб. Овдје је требало ангажовати све одговорне факторе, јер је отпор одгајивача за ову акцију био велики. Он је углавном посљедица заосталости одгајивача стоке. Поред тога, код произвођача постоји бојазан од меринизације ради смањења мљечности код крижанаца, те су се они овој акцији нерадо одазивали.

За разлику од 1958 у 1959 години у неким општинама успјело се формирати више пунктова са већим бројем оваца, што је утицало на цијену коштања једне вјештачки осјемене овце. Овај моменат је утицао и на смањење цијене коштања једне меринизираних овце у просјеку. У 1958 години просјечни трошкови по једно овци на пункту износили су 618,60 дин., а у 1959 ови трошкови износе 415,60 дин. Овако осјетна разлика не зависи само од концентрације већег броја оваца на једном пункту, већ су и остале организационе форме утицале на ово. Поред тога, једногодишње искуство у овој акцији учинило је да се отклоне многе

организационе слабости и трошкови сведу на мању мјеру. У прошлој години најмање трошкове по једној меринизационој овци имао је НОО — Градац 215 динара, а највеће НОО — Андријевица 600 динара.

Процент плодности вјештачки осјемењених оваца углавном задовољава, тако да се ту не могу дати озбиљније примједбе, захваљујући добро оспособљеним инсеминаторима. Прошле године по овом питању имали смо једино на територији НОО — Цљевља тешак неуспјех, јер се несмотреношћу инсеминатора на пункту код Земљорадничке задруге — Косаница десило да је око 15 оваца угинуло. Овај моменат је код одгајивача стоке створио неповјерење тако да је пункт непосредно после тога расформиран, те је акција меринизације у прошлој години на овом пункту, односно на овом терену потпуно пропала. Поставља се питање: како ће се у овој и наредним годинама прићи акцији меринизације на оваквим подручјима.

Евиденција за протекле двије године сводила се на праћење и правдање трошкова ове акције, док евиденције о мележном потомству практично не постоји и поред тога што су давани једнообразни формулари на сваком пункту. Као последица тога данас немамо никаквих података о добијеним мерино крижанцима за протекли период, нити се пак зна колико их има на терену. Но, по свему судећи, а на бази добијених извјештаја са терена 13 општина, овај број је врло незнатан. Ако узмемо да је број очуваних мерино крижанаца (у првом реду женских) и њихов квалитет резултат акције меринизације оваца, онда ми стварно немамо никаквих резултата. Да би се поткријепила ова тврдња обилили смо подручја сјеверних општина гдје је вршена меринизација у протекле двије године. Обиласком и спровођењем анкете могло се констатовати да код приватних одгајивача оваца има врло мали број сачуваних крижанаца. Тешко је, наиме, било наћи одгајивача који има више од 3-4 комада мерино крижанаца. Највећи број одгајивача који су давали своје овце да се вјештачки осјемење у циљу меринизације има обично 1 или 2 комада крижанаца из обадије последње године када је меринизација имала масовнији карактер. Упоредимо ли овај моменат са средствима која су за протекли период ангажована за ову акцију, онда можемо констатовати да она нијесу дала жељени ефекат.

Илустрације ради наводимо да нас једна вјештачки осјемењена овца у просјеку кошта 600 динара — у досадашњим акцијама. За обје ове године осјемењено је око 40.000 оваца, што значи да су трошкови меринизације досада износили 24.000.000 — динара. Овдје нијесу урачунати трошкови набавке овцова, оваца, комплета и надопуна ових, одржавање курсева за инсеминаторе, путни трошкови комисија за меринизацију и др.

Оваква рачуница поставља питање: да ли и даље ићи са меринизацијом оваца на овакав начин, и што предузети да би се овакво нецјелиходно трошење средстава прекинуло.

Анализирајући извјештаје са терена, види се да се углавном меринизирана јагњад рађају добра и са нешто већом тјелесном тежином од домаће. Њихов развој се и даље нормално одвија (наравно уз правилну исхрану и његу) све до момента одлучивања. Од одлучивања јагњад постају кржљавија, неотпорнија, нарочито на паразитарна и инфекциона обољења, и недовољно су упорна у тражењу хране на паши.

У ово смо се дјелимично увјерили и приликом обиласка терена. Из разговора са приватним одгајивачима као и са претставницима неких социјалистичких газдинстава могло се установити да се крижанци брже развијају од домаћих јагњади и да у истој старости имају већу количину меса него домаћа; истина, приликом одлучивања од оваца настаје извјестан период кризе у развоју као посљедица недовољне и неквалитетне исхране. У овом периоду мерино крижанци су мање отпорни од домаћих оваца, односно јагњади. Међутим, ако је исхрана добра и паше има довољно, онда ове кризе уствари не постоји. И поред тога што су мерино крижанци мање упорни у тражењу хране, не може се узети као објективна тврдња да она и уз добру пажњу гладују. У то смо се могли увјерити прегледом задружног стада у Бишеву, гдје се мерино крижанци који потичу из осјемењивања 1958 и 1959 године по свом развоју не разликују од домаћих оваца, па иако су одгајивани под истим условима. Што се пак тиче количине и квалитета вуне, а исто тако и тјелесне тежине, ови су знатно супериорнији од домаћих оваца. Ово се може потврдити и на примјеру стада задруге „13 јул“ у Доњим Кокотима код Титограда. Детаљним премјеравањем оваца установљено је да двиске мерино крижанци по свом тјелесном развоју надмашују не само домаће, него чак и одрасле овце. Исто нам је потврдио и један приватни власник из Ђуричке Ријеке код Плава, наводећи да он има једну врло лијепу двиску мерино-крижанца одгајену под истим условима као и домаће овце. Други власник из Брезоевице има 7-8 комада крижанаца који су далеко бољи од домаћих оваца.

Тачно је да неки одгајивачи у моменту одлучивања не посвећују одређену пажњу путем прихрањивања концентрованим хранивима, или пак давањем бољих ливада-пашњака гдје би се ова сама напасивала.

Овакво стање са крижанцима формира сумњу код одгајивача у предности меринизације, тако да се он овој акцији нерадо одазива, а уколико даје одређен број оваца из својег запата, онда су то претежно слаба и кржљава грла, која по његовом схватању су практично жртвује.

Слаб квалитет мерино јагњади одражава се и на откупне цијене, јер су их трговци нерадо куповали или пак слабије пла-

ћали од домаћих. Овај моменат такође дестимулативно утиче на одгајиваче. Поред ових, негативних страна из извјештаја општинских комисија могу се видјети и неоправдани приговори на ниску цијену мерино крижане вуне. С обзиром да је меринизација код нас практично почела тек прије двије године, тако да нијесмо добили сем прву генерацију крижанаца, који по свом квалитету вуне незнатно отскаче од домаће овце. Код ових крижанаца је већином испољена нешто боља обраслост вуном док је квалитет ове незнатно побољшан, тако да је вуна углавном квалитета наше домаће праменке. Квалитет вуне ће се тек осјетније побољшати код крижанаца F₁ и F₂ повратног укрштања, а ми тих практично немамо још и уколико их има њих је врло непознатан број и то засада једино као јагњади у овој години, с обзиром да се са овом акцијом озбиљније почело 1958 године.

Оваква ситуација са досадашњом акцијом меринизације оваца, са свим њеним мањковостима и slabим резултатима, поставља се као проблем за даље њено спровођење. С правом се може поставити питање да ли и даље ићи и расипати средства кад нема скоро никаквих резултата, јер успјех меринизације не смијемо оцјењивати по броју осјемењених оваца, већ по броју очуваног мележног подмлатка, којег ми данас мало имамо. Овако слаб резултат досадашње акције меринизације оваца јавља се као посљедица поменутих слабости, а у првом реду слабе исхране, те то треба ријешити уколико се са овом акцијом мисли наставити.

Досадашња пракса у овој акцији била је да се меринизација оваца изводи на читавој територији Републике у циљу извршења плана и њеног пропaгирања чак и на теренима гдје практично за ово нема услова; примјер су изразити камењари Велимља, Грахова и других крајева гдје су услови исхране веома оскудни. По нашем мишљењу са овом праксом требало би прекинути и изводити меринизацију само у оним подручјима која имају најбоље услове исхране и смјештаја. Ових подручја не би требало да има много. У овако одређеним рејонима требало би масовно изводити меринизацију оваца. У овом случају указује се потреба за обавезно лиценцирање свих расплодних овнова домаћих сојева. Да би се ово спровело у живот, потребно је да општински одбори донесу посебне прописе у вези са овим. На овај начин не би се ишло у ширину и избјегле би се многе досадашње негативности. Средства намијењена за ову акцију била би сконцентрирана, резултат акције био би бољи, а могућност евиденције и праћење добијених крижанаца било би упрошћено и лакше изводљиво.

Ићи са меринизацијом у облику оваких оаза које би се постепено шириле, сматрамо да је сигурнији пут и постигли би се вјероватно бољи резултати.

Ово нам је потврдила и најновија анкета, односно обилазак терена којом приликом смо се лично увјерили да су мерино —

крижанци код приватних одгајивача права ријеткост. Напримјер, у околини Гусиња један власник који има 80 оваца има само једно мерино — крижано јагње, јер је дао само једну овцу за меринизацију у прошлој години. Исто тако у околини Плава, анкетирањем већег броја приватних власника, могло се установити да ови имају обично по 1 или два комада крижанаца у стаду од преко 30 приплодних оваца. У Трпезима (Општина Рожај) наишли смо само на једног крижанца у стаду од око 40 оваца. Иста је ситуација у околини Иванграда, Бијелог Поља и Пљеваља. Још горе је са нашим најизразитијим овчарским подручјем у околини Жабљака и Дурмитора. Обиласком овог терена наишли смо на једног сељака из Пашине Воде који има само једно јагње мерино — крижанца у великом стаду домаћих оваца. Овако незнатан број мерино крижанаца губи се у великим стадама и на великим просторствима, тако да је практично немогућно спровести систематску акцију на стварању подесног типа домаће финоруне овце, јер и уз претпоставку да се овај подмладак сачува, он ће се неминовно опет укрштати са домаћим овцама тако да ће утицај мерина остати без икаквог ефекта.

Ови и слични примјери иду у прилог предлогу да, уколико се меринизација и даље мисли изводити, треба ову акцију концентрисати на мања подручја, гдје би се меринизација извршила у потпуности или бар на око 80% укупног броја оваца.

На овај начин се вјероватно не би постигао планом предвиђени број оваца у овој години од 50.000 грла, што не би требало схватити као неуспјех ове акције. Иако се овим путем не би осјемењивањем обухватио планом предвиђени број оваца, стварни ефекат би био сигурно већи, јер би се на овај начин сачувао већи број добивеног подмлатка него ли у првом случају. Ово због тога што нам је мјерило успјеха у акцији меринизације — број добивеног и сачуваног подмлатка, а не број осјемењених оваца.

Сљедећа мјера коју би по нашем мишљењу требало предузети за што успјешније извођење акције, а која је везана за претходни предлог, је питање квалитетних мерино расплодњака и њихово што рационалније коришћење да би цијена по једној осјемењеној овци била што реалнија.

Овдје постоје двије могућности:

Ићи на концентрацију већег броја оваца на пунктовима и тако снизити трошкове осјемењивања по једној овци, или пак организовати свакодневни довод оваца на пункт од стране одгајивача, гдје би се вршило испробавање, одвајање и осјемењивање размрканих оваца. Овај начин изискује више рада, веће ангажовање одгајивача јер их лиценцирање домаћих овнова на одређеном подручју присиљава на овај рад, с обзиром да ће једино на овај начин моћи оплодити овце из свога запата.

Друга могућност, која је за нас моментално тежа, а која треба да нам буде оријентација у будућем раду, је природна оп-

лодња оваца овновима племенитих раса. На ову могућност ми се тренутно не можемо одлучити, јер је број мушких расплодњака за овај начин оплодње врло мали. Укупан број овнова виртембершке расе способних за приплод је 123, док код Дарла имамо свега 20 овнова и двизаца. Овако мали број мерино овнова упућује нас на вјештачку оплодњу оваца код које треба тражити што бољу одганизацију, а да трошкови меринизације буду што мањи.

Стварање напријем наведених оаза на којима би се вршила масовна меринизација оваца условило би током читаве године држање пепињера на таквим подручјима.

На овај начин Станица за сточарство из Жабљака, која је уједно једини расплодни центар за виртембершку пасмину оваца растеретила би се држања по њу непродуктивних овнова током читаве године. Она би се у том случају убудуће једино бавила држањем већег запата чистокрвних мерино оваца, производњом расплодњака и дистрибуцијом, односно продајом истих заинтересованим комунама, односно пољопривредним организацијама, па чак и приватним одгајивачима оваца. На овај начин долазило би се до расплодњака из сопствене репродукције, адаптираних на климатске и теренске прилике код нас.

Предлог да се будућа акција меринизације оваца сведе на поједина подручја — рејоне има још једну позитивну страну. Сав мушки подмладак меринизираних јагњади до F_2 генерације, као и онај шкартирани F_2 генерације, сконцентрисан овако могао би се организовано откупљивати од мјесних задруга товити и боље продавати као клаонична роба, те би се досадашњи приговори о слабом откупу мерино јагњади могли избјећи. Прекобројни женски крижанци, које одгајивачи стоке нијесу у могућности да држе, такође би се могли откупити од стране задруга као приплодни материјал за замјену и увећање својих оплемењених запата оваца.

Упоредо са овим требало би у овим подручјима радити на мелиорацији ливада и пашњака како би се створила што солиднија база за исхрану оплемењених грла, што уједно и претставља главни предуслов за очигледну агитацију и успјех меринизације, као једне од важних мјера за унапређење овчарства.

Све напријед изложено говори да би се добијени подмладак меринизацијом оваца могао боље користити, пратити и евидентирати.

Научну службу по сточарству требало би задужити да прати добијени подмладак јер је она сада оспособљена, те би јој ово требало поставити као задатак. Могућности за овај рад биће боље уколико се остане при овом предлогу, јер ће поједина подручја бити приступачнија испитивању с обзиром на концентрисани подмладак. Ово због тога што комисије за меринизацију оваца нијесу способне за овако стручни рад, с обзиром на њихов састав,

те је најприродније и једино правилно да се овај рад повјери научно — истраживачкој служби, која би, у сарадњи са стручњацима на терену, могла са успјехом обављати овај задатак.

У циљу што успјешнијег извођења меринизације оваца код нас, сматрамо да би се ветеринарска служба могла више ангажовати на овом пољу. Њен задатак поред осталог треба да буде оријентисан на сузбијање и лијечење болесних грла и то како мелеза и чистокрвних мериноса, тако и наше домаће овце. О овоме се досада није водило много рачуна, тако да смо имали разних обољења о којима се са те стране није довољно водило бриге.

На основу свега изложеног сматрамо да, уколико треба наставити са меринизацијом оваца, а што је истакнуто и на Савјетовању о овчарству одржаном у Скопљу ове године, требало би предузети следеће:

1. Акцију меринизације оваца не би требало изводити на оним подручјима гдје засада из било којих разлога нема услова за њено извођење. С овим у вези требало би одредити рејоне, и акцију првенствено ширити тамо гдје се гаји већи број оваца и гдје услови исхране и смјештаја обезбјеђују успјех акције.

2. Упоредо са овим у оваквим подручјима требало би радити на мелиорацији ливада и пашњака, те у том циљу оријентисати средства на оваквим подручјима, а не расипати их на читавој територији Републике.

3. На одређеним подручјима акцију меринизације изводити преко задружних организација, које би требало материјално и стручно помоћи. У том циљу мјесне комисије за меринизацију требало би ојачати и оспособити за стручно руковођење акцијом на свом подручју.

4. У циљу потпунијег прегледа требало би завести једнообразну евиденцију не само о трошковима меринизације, већ и о добијеном подмлатку ради што боље и правилније селекције.

5. Ради што јефтинијег и успјешнијег осјемењавања оваца у ближој будућности требало би да нам оријентација буде на природну оплодњу у ком циљу треба обезбиједити већи број мерино овнова који се засада набављају из увоза и који су врло скупи. Ради тога формирати што више производњу домаћег високо производног приплодног материјала, како би се потребе у приплодњацима из увоза елиминисала. У том циљу оформити чистокрвне запате мерино оваца.

6. На одређеним рејонима за меринизацију требало би вршити обавезно лиценцирање овнова домаћих сојева.

7. Укључити обавезно научну службу у ову акцију, дати јој одговарајуће мјесто и задатке, јер се она без њеног учешћа не може успјешно спроводити.

8. Ветеринарску службу што више ангажовати на превентиви и лијечењу болесних грла, како би успјех акције био што бољи.